

CO DĚLAT- INTERVENCE PEDAGOGA
Rizikové chování ve školním prostředí - rámcový koncept

Příloha č. 8

Homofobie

<p style="text-align: center;">Typ rizikového chování</p>	<p>Homofobie v nejširším slova smyslu zahrnuje postoje a chování vyjadřující nepřátelství vůči lidem s menšinovou sexuální orientací či pohlavní identitou, respektive vůči lidem, kteří vybočují z běžných genderových norem. V užším slova smyslu se jedná pouze o postoje a jednání negativně namířené vůči homosexuálním lidem. Pro podobné jevy ve vztahu k lidem bisexuálním se někdy používá separátní termín bifobie, zatímco v případě nenávisti vůči lidem transsexuálním se mluví o transfobii, avšak tyto termíny nejsou v českém jazykovém prostředí příliš rozšířené. Ačkoliv se tyto tři jevy v některých detailech odlišují, jejich kořeny a projevy jsou velmi podobné.</p> <p>Toto rizikové chování souvisí s dvěma dalšími problémovými oblastmi, kterými jsou šikana a extremismus. Homofobní postoje často vedou k šikaně namířené vůči lidem, u nichž je známa nebo se předpokládá menšinová sexuální orientace. Tou jsou často postiženi i heterosexuální lidé, kteří nesplňují v očích svých vrstevníků genderové stereotypy, tj. představy o tom, jak se má chovat a vypadat „správný chlapec“ či „správná dívka“. Podle populační studie z USA dokonce počet heterosexuálních lidí zasažených homofobně motivovanou šikanou či obtěžováním přesahuje počet lidí homosexuálních setkávajících se s tímto problémem.</p>
<p style="text-align: center;">Východiska</p>	<p>Počátky výzkumů zabývajících homofobii se datují do sedmdesátých let dvacátého století. Výzkumy zaměřené na její dopady ve školním prostředí se objevily v devadesátých letech nejprve v USA a později také v západní Evropě. V České republice bylo zatím toto téma zpracováno jen omezeně, přičemž empirický výzkum týkající se této problematiky proběhl pouze jeden. Zahraniční studie ukazují, že velká část mladých lidí s menšinovou sexuální orientací se stává obětí šikany či izolovaných fyzických a verbálních útoků. Zkušenost se šikanou je podle několika výzkumů až třikrát častější, než je tomu u jejich heterosexuálních vrstevníků.</p> <p>Česká retrospektivní studie ukázala, že s projevy homofobní šikany či obtěžování se na střední škole setkala více než třetina mladých gayů a lesbických žen. Výsledky studie naznačují, že situace je zde v mnohém podobná té v zahraničí. Ukazuje se, že zde existují značné genderové rozdíly, přičemž gay muži uváděli téměř dvojnásobnou četnost zkušeností se šikanou či obtěžováním, než lesbické ženy. Stejně jako homofobie obecně, tak i homofobní šikana se objevuje více v prostředí chlapeckém,</p>

než v kolektivech dívčích.

Je ovšem třeba rozlišovat šikanu a izolované projevy agrese. Pro šikanu je typická systematičnost a výběr oběti, která má sníženou schopnost se bránit. Šikanu je třeba vždy důsledně řešit, i když má podobu pouze psychického teroru a nikoliv fyzického násilí. Naopak jednotlivé incidenty se mohou objevit prakticky kdykoliv a je třeba je posuzovat zejména s ohledem na jejich intenzitu. I jednorázové napadení může oběti značně ublížit, pokud je vedeno se značnou intenzitou. Oběti obtěžování a zejména pak šikany mají podle zahraničních studií zvýšenou tendenci k výskytu studijních problémů, obtíží se sociální adaptací a psychickým problémů, přičemž tyto dopady mohou mít velmi zásadní a dlouhodobý vliv na život takto postižených osob.

Rizikové faktory	Doména	Protektivní faktory
Mušské pohlaví a gender	Biologické pohlaví a genderová identita	Ženské pohlaví a gender
Pravicový extremismus	Společenská hnutí	Tolerance k menšinám
Nejistota o vlastní pohlavní identitě	Psychosexuální identita	Stabilní psychosexuální identita
Nízká inteligence a nedostatek vzdělání	Kognitivní funkce	Vyšší inteligence a vzdělání
Sklon k agresivním projevům	Chování	Sebekontrola, podpora formou psychosociálních programů

Rizikové faktory i projektivní faktory týkající se homofobie je třeba rozlišovat dvojího druhu, za prvé na straně osob, které mohou být pod vlivem homofobních postojů a za druhé na straně jejich potencionálních obětí.

Jelikož homofobie je více rozšířená v chlapeckých kolektivech a negativně koreluje také se vzděláním, je riziko jejího výskytu včetně souvisejících agresivních projevů větší zejména mezi chlapci s nižší intelektovou úrovní. Rizikovým faktorem je i vnitřní nejistota týkající se vlastní psychosexuální identity. Někteří jedinci tuto nejistotu řeší právě externalizací a útoky na osoby, u nichž předpokládají stejné nebo podobné problémy. Rizikovým faktorem je rovněž celkově zvýšená frustrace, které může vyplývat z problémů ve škole, mezi vrstevníky či v primární rodině. Zvýšené riziko zvláště agresivních projevů tohoto typu je u mladých lidí, kteří se hlásí pravicovému extremismu, který má většinou vyhraněně homofobní rysy.

Rizikovými faktory u obětí homofobního obtěžování či homofobní šikany je především nejistota v oblasti vlastní sexuální či genderové identity. To se může týkat lidí, kteří patří ke gay, lesbické, bisexuální či transsexuální menšině a mají problémy s integrací svojí identity, ale také osob

heterosexuálních s nedostatečným sebevědomím či atypickými projevy v oblasti genderové a sexuální exprese. Zvláště rizikový je tento hendikep tehdy, když se u potenciační oběti či skutečné oběti rozvine krize identity, které může vést k depresi, sebepoškození či dokonce k sebevražednému chování. Významným rizikovým faktorem je rovněž nepříznivá situace v primární rodině, neboť nepochopení či odmítání z její strany významně zvyšuje riziko dalších sociálních a psychických problémů.

Homofobní projevy se vyskytují méně u žen a osob s vyšším vzděláním. V zásadě platí, že více tolerantní k sexuálním menšinám jsou právě mladší věkové kategorie, nicméně období dospívání je v tomto směru odlišné, neboť právě pochybnosti a úzkosti týkající se vlastní sexuality mohou stimulovat homofobní projevy. Platí tedy, že se homofobní projevy objevují méně často u lidí se stabilní psychosexuální identitou.

U mladých lidí ohrožených homofobní šikanou či obtěžováním je významným projektivním faktorem jistota o vlastní identitě a dostatečné sebevědomí. Velmi důležitým protektivním faktorem je také postoj primární rodiny. Pokud rodiče a příbuzní zastávají tolerantní či neutrální postoje k sexuálním menšinám, tak to vede k menším vnitřním konfliktům a větší sebejistotě. Rovněž sociální opora v rámci vlastní komunity má pro mladé gaye, lesbické ženy a transsexuální lidi velmi značný pozitivní význam.

<p>Sít' partnerů, spolupráce v komunitě, kraji (vydefinování s kým je možno spolupracovat, na koho se obrátit a kdy, odkazy nakvalitní web info i zahraniční apod)</p>	<p>Specializované služby zabývající se touto problematikou zatím v České republice existují jen ve velmi malém rozsahu. Některé preventivní programy zajišťují nevládní neziskové organizace, jako jsou například Poradna pro občanství/občanská a lidská práva, GaTe, STUD či Člověk v tísni. V případech rozvinutější šikany je vhodné kontaktovat především pracovníky Pedagogicko-psychologických poraden, kteří obvykle mají zkušenosti s řešením šikany obecně, i když někdy postrádají povědomí o specifických šikany homofobní. Je-li podezření na spáchání trestného činu, potom je třeba kontaktovat Policii ČR v souladu s pokynem MŠMT. Spolupráce předškolních zařízení, škol a školských zařízení s Policií ČR při prevenci a při vyšetřování kriminality dětí a mládeže a kriminality na dětech a mládeži páchané, ke stažení zde: http://www.msmt.cz/socialni-programy/spoluprace-predskolnich-a-skolskych-zarizeni-s-policii-cr. V případě, že se objeví intrapsychické problémy u některého se studujících s menšinou sexuální orientací, pak je vhodné doporučit návštěvu některého poradenského či klinického psychologa, avšak zde by s výjimkou závažných případů vyžadujících krizovou intervenci měli spolupracovat i rodiče. Specializovaná profesionální poradna zatím působí pouze v Praze: http://glbtiporadna.unas.cz/main.htm. Pro mladé gaye funguje v Praze a v Brně organizace GaTe http://www.gejt.cz/, kde mohou v bezpečném prostředí rozvíjet svou identitu a najít si stejně orientované přátele. Na internetu lze najít kontakty na další gay a lesbické organizace, který i když nejsou určeny jen pro mladé lidi, tak jim mohou poskytnout potřebnou sociální oporu.</p>
---	---

<p>Legislativní rámec, dokumenty, (krajské plány, strategie, web, odkazy)</p>	<p>Základní právní nornou, které se dotýká homofobie je Zákon č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů (antidiskriminační zákon). Tento zákon výslovně zakazuje diskriminaci na základě sexuální orientace (týká se homosexuálních a bisexuálních lidí) i na diskriminaci na základě pohlavní identifikace (týká se zejména transsexuálních osob) včetně diskriminace v „přístupu ke vzdělání a jeho poskytování“. Zákon je k nahlédnutí zde: http://www.mpsv.cz/ppropo.php?ID=z198_2009#par1 . Problematikou projevů netolerance a xenofobie se zabývá Metodický pokyn Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k výchově proti projevům rasismu, xenofobie a intolerance, č.j.: 14 423/99-22 ke stažení zde: http://www.msmt.cz/socialni-programy/metodicky-pokyn-msmt-k-vychove-proti-projevum-rasismu-xenofobie-a-intolerance. Problematice šikany se věnuje Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení, č.j. 24 246/2008-6, ke stažení zde: http://www.msmt.cz/socialni-programy/metodicky-pokyn-k-prevenci-a-reseni-sikanovani-u-zaku-skol-a.</p>
<p>Typ prevence specifická prevence x nespecifická prevence (všeobecná, indikovaná, selektivní), (kdy, pro koho, za jakých okolností). Nespec. prevence může u urč. RCH mít význam, zvláště v dětství</p>	<p>Všeobecná specifická prevence spočívá především v aktivitách zaměřených na informování o sexuálních menšinách a výchově k toleranci. Mezi všeobecnou specifickou prevencí patří také monitorování klimatu dětských kolektivů z hlediska kvality mezilidských vztahů a výskytu rizikového chování. Selektivní specifická prevence nastupuje tehdy, kdy je zřejmé, že ve skupině jsou studující, jejichž sexuální orientace je minoritní či je považována diskutabilní, nebo že se v kolektivu vyskytují jedinci, kteří rádi prezentují svoje postoje nepřátelské lidem s menšinovou sexuální orientací. V takových případech je třeba situaci sledovat a v případě potřeby se spojit s příslušnými odborníky. Ti mohou v případě potřeby realizovat různé formy indikované prevence.</p>
<p>Doporučené postupy a metody z hlediska pedagoga (zjištění soc.klimatu ve třídě, sociometrie, interaktivní programy, rozvoj sociálních kompetencí- popis, včasná intervence, besedy aj. efekt. Postupy by měly být evaluovány, založeny na vědecky ověřených datech....) X Nevhodné postupy</p>	<p>Pedagog by měl zastávat citlivý přístup k žákům a studentům, jejichž pohlavní či sexuální identita je odlišná či diskutabilní. Je nanejvýš vhodné nesnažit se tuto odlišnost veřejně komentovat, zvláště pak negativním způsobem a to i tehdy je-li onen konkrétní jedinec vyučujícímu nesympatický či působí extravagantním dojmem. Naopak je vhodné reagovat na eventuální homofobní poznámky ze strany žáků a studentů. Je vhodné připomenout, že příslušníci těchto menšin mají nejen podle zákona stejná práva, ale mnohé osobnosti z řad sexuálních menšin významně přispěli k duchovnímu vývoji lidstva. Především je ale třeba sledovat vztahy v třídním kolektivu a podporovat integraci těch studujících, kteří jsou v něm znevýhodněni. Vývoj homofobní šikany v mnoha směru odpovídá vývoji jiných typů šikany a platí zde, že včasné zaznamenání a řešení problémů ve vztazích ve třídě může zabránit vzniku mnohem vážnějších a obtížně řešitelných problémů spojených s již rozvinutou šikanou. V žádném případě není vhodné snažit se před třídním kolektivem</p>

<p>(multimediální akce a kampaně, sportovní akce jsou užitečné a podpůrné, ale nezařazují se do specifických programů, zastrašování aj...)</p>	<p>analyzovat sexuální orientaci nebo genderovou identitu některého ze studentů. Taková situace může být pro dotyčnou osobu vysoce stresující a eventuální nepřátelské projevy vůči ní se tím mohou spíše podpořit, byť je záměr vyučujícího odlišný. Má-li pedagog důvody domnívat se, že některý ze žáků či studentů má problémy přímo se svou sexuální orientací či pohlavní identitou, respektive s homofobní šikanou, je jistě možné se studujícím promluvit, avšak eventuální řešení intrapsychických problémů či problémů ve vztazích s rodinou je vhodné přenechat spíše na odbornících. V žádném případě není dobré snažit se konzultovat domněnky týkající se sexuální orientace či pohlavní identity přímo s rodiči bez domluvy se studujícím či konzultace s odborníkem, neboť takové informace mohou napáchat značnou škodu. Nejen, že nemusí být pravdivé, ale i v případě, kdy se zakládá taková domněnka na pravdě, je třeba postupovat vysoce opatrně a jedná se o záležitost patřící spíše do kompetence psychologa nebo sexuologa.</p>
<p>Kdy, koho a v jakém případě vyrozumět – škála rizika ve vztahu k typům prevence, (rodiče, PPP, OSPOD) .Vymezení kdy už nejde o prevenci, ale represivní opatření – přestupek, trestný čin (informace- Policii ČR/OSPOD).</p>	<p>Méně výrazné projevy homofobie může řešit pedagog sám za pomoci školního metodika prevence, školního psychologa či odborníka z některé nevládní neziskové organizace. V případech závažnějších forem homofobních projevů, zejména rozvinuté šikany je vhodné kontaktovat především pracovníky pedagogicko-psychologických poraden, kteří obvykle mají zkušenosti s řešením šikany obecně, i když někdy postrádají povědomí o specifických šikany homofobní. Je-li podezření na spáchání trestného činu, potom je třeba kontaktovat Policii ČR v souladu s pokynem MŠMT; ke stažení zde: http://www.msmt.cz/socialni-programy/spoluprace-predskolnich-a-skolskych-zarizeni-s-policii-cr. Trestné činy jsou takové skutky, kterou jsou definovány Trestním zákoníkem, č. 40/2009 Sb. v platném znění. V souvislosti s homofobií se může objevit podezření na různé trestné činy, například: poškození cizí věci (§228), projev sympatií k hnutí směřujícímu k potlačení práv a svobod člověka (§404) omezování osobní svobody (§171) či ublížení na zdraví (§146).</p>
<p>Možnosti a limity pedagoga (doporučení rozvoje duševního zdraví, prevence burnout ...)</p>	<p>Pedagog může významným způsobem ovlivnit atmosféru ve třídní skupině a měl by být schopen včas rozpoznat nebezpečí vzniku homofobního obtěžování či šikany. V oblasti prevence či zachycení prvních projevů tohoto sociálně patologického jevu je role pedagoga naprosto nezastupitelná. Ve fázi, kdy je již šikana rozvinutá, je však třeba kontaktovat odborníka, který má kvalifikaci k řešení takových závažných situací. Rovněž za situace, kdy se pedagog může domnívat, že některý ze studujících má intrapsychické problémy související s jeho sexuální orientací či pohlavní identitou je vhodné kontaktovat některé odborníka. Současně by měl pedagog zcela jasně ve svém postoji k řešení problematiky sexuální orientace či pohlavní identity.</p>
<p>Odkazy, literatura</p>	<p><i>Specializovaná publikace:</i></p>

SMETÁČKOVÁ, I., BRAUN, R. (2009). *Homofobie v žákovských kolektivech*. Praha, Úřad vlády ČR. Ke stažení zde:

<http://www.msmt.cz/socialni-programy/homofobie-v-zakovskych-kolektivech>

Další tištěné zdroje:

FIFKOVÁ, H., WEISS, P., PROCHÁZKA, I., JAROLÍM, J., VESELÝ, J., WEISS, V. (2008): *Transsexualita a jiné poruchy pohlavní identity*. Praha, Grada.

JANOŠOVÁ, P. (2008). *Dívčí a chlapecká identita. Vývoj a úskalí*. Praha: Grada Publishing.

JANOŠOVÁ, P. (2000). *Homosexualita v názorech současné společnosti*. Praha: Karolinum.

NEDBÁLKOVÁ, K. (2007). *Láska je láska: když choděj kluci s klukama a holky s holkama*.

Brno: GaTe – Stud Brno. Ke stažení zde: <http://www.stud.cz/10-coming-out.html>

ONDRISOVÁ, S., BIANCHI, G. (2000): Heterosexizmus: společensko-kulturní a psychologické aspekty postojov ku lesbickým ženám a gayom. *Československá psychologie*. 43, 2, 165-179.

ONDRISOVÁ, S., HERETIK, A., ŠÍPOŠOVÁ, M. (1999): Homofóbia-dosledky pre psychoterapiu. *Česká a slovenská psychiatrie*. 95, 135-141.

PECHOVÁ, O. (2009). Diskriminace na základě sexuální orientace. *E-psychologie* [online]. 3(3), 1-16. Ke stažení zde: <http://e-psycholog.eu/pdf/pechova.pdf>

PROCHÁZKA, I. (2002): *Coming out*. Brno, STUD Brno.

Ke stažení zde: <http://www.stud.cz/10-coming-out.html>

Internetové stránky s užitečnými informacemi:

<http://lgbt.poradna-prava.cz/>

<http://www.stud.cz/>

<http://www.gejt.cz/>